

OLIY TA'LIMDA FANLARARO INTEGRATSIYA ASOSIDA TA'LIM MAZMUNINI MODERNIZATSIYA QILISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI

Israilova Maxsuda Nigmatullayevna

Toshkent davlat tibbiyot universiteti 3-Davolash fakulteti, O'zbek tili, xorijiy tillar va pedagogika kafedrası mudiri, PhD, dotsent

Annotatsiya

Ushbu maqolada oliy ta'limda fanlararo integratsiya asosida ta'lim mazmunini modernizatsiya qilishning pedagogik shartlari tahlil etilgan. Zamonaviy oliy ta'lim jarayonida alohida fanlar doirasida beriladigan bilimlarni o'zlashtirish bilan bir qatorda, ularni kasbiy vaziyatlarda qo'llash, turli fanlar mazmunini o'zaro bog'lash, kompleks muammolarni hal etish va amaliy faoliyatga yo'naltirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maqolada fanlararo integratsiyaning mazmun-mohiyati, uning kompetensiyaviy yondashuv bilan bog'liqligi, integrativ ta'lim mazmunini loyihalashtirish, o'qituvchilarning hamkorlikdagi faoliyati, talabaning faol subyekt sifatidagi roli, raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish va natijalarni integrallashgan holda baholash masalalari yoritilgan. Shuningdek, oliy ta'limda ta'lim mazmunini modernizatsiya qilishning pedagogik shartlari sifatida maqsadning aniqligi, fanlar mazmunining muvofiqlashtirilishi, amaliy yo'naltirilganlik, integrativ topshiriqlar, pedagogik hamkorlik, individual ta'lim imkoniyatlari va refleksiv baholash mexanizmlarining ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, fanlararo integratsiya, ta'lim mazmuni, modernizatsiya, pedagogik shartlar, kompetensiyaviy yondashuv, integrativ ta'lim, kasbiy kompetensiya, pedagogik hamkorlik, ta'lim texnologiyalari.

KIRISH

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida yuz berayotgan ijtimoiy, iqtisodiy, ilmiy va texnologik o'zgarishlar ta'lim mazmuniga yangicha talablarni qo'yimoqda. Zamonaviy mutaxassisdan ma'lum bir fan doirasidagi nazariy bilimlarni egallash bilan bir qatorda, turli sohalarga oid bilimlarni o'zaro bog'lash, ularni amaliy vaziyatlarda qo'llash, murakkab muammolarni tahlil qilish, jamoada ishlash, samarali muloqot qilish va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlari ham talab etilmoqda. An'anaviy ta'lim modelida o'quv fanlari ko'pincha bir-biridan nisbatan mustaqil tarzda o'qitiladi. Bunday holatda talaba alohida fan bo'yicha yetarli bilimga ega bo'lishi mumkin, biroq ushbu bilimlarni boshqa fanlar bilan bog'lash va real kasbiy vaziyatda kompleks qo'llashda qiyinchilikka duch kelishi ehtimoli mavjud. Shu nuqtayi nazardan fanlararo integratsiya oliy ta'lim mazmunini modernizatsiya qilishning muhim pedagogik mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Fanlararo integratsiya turli fanlarning mazmunini mexanik

ravishda birlashtirish emas, balki umumiy ta’limiy va kasbiy maqsad asosida ularning tushunchalari, metodlari, amaliy vazifalari va natijalarini o‘zaro bog‘lashni anglatadi. Ta’lim mazmunini modernizatsiya qilishda integratsiyaning asosiy vazifasi talabani ko‘plab alohida bilimlar bilan yuklash emas, balki ularni yagona kasbiy kompetensiya tizimida qo‘llay oladigan mutaxassis sifatida shakllantirishdan iborat. Fanlararo integratsiya ta’lim jarayonining turli tarkibiy qismlari o‘rtasidagi mazmuniy, metodik va amaliy aloqalarni kuchaytirishga xizmat qiladi. U fanlar o‘rtasidagi umumiy tushunchalarni aniqlash, bilimlarni bir vaziyatdan ikkinchi vaziyatga ko‘chirish, turli fanlarning metodlaridan birgalikda foydalanish va kompleks ta’limiy vazifalarni bajarish imkonini beradi. Integratsiya jarayonida bir fan ikkinchisining o‘rnini egallamaydi. Aksincha, har bir fan o‘zining predmeti va metodologik xususiyatini saqlagan holda umumiy kasbiy natijaga xizmat qiladi. Shu sababli fanlararo integratsiyani ta’lim mazmunining yaxlitligini ta’minlovchi pedagogik mexanizm sifatida baholash mumkin. Masalan, tibbiy oliy ta’limda kasbiy tayyorgarlik jarayonida biologiya, anatomiya, fiziologiya, psixologiya, pedagogika, o‘zbek tili va xorijiy tillar kabi fanlarning o‘zaro aloqadorligi talabning kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun muhimdir. Talaba tibbiy bilimni egallash bilan birga bemor bilan muloqot qilish, kasbiy terminlardan to‘g‘ri foydalanish, axborotni tahlil qilish va o‘z fikrini aniq ifodalash ko‘nikmalarini ham rivojlantirishi kerak. Demak, fanlararo integratsiya kasbiy kompetensiyani shakllantirishning tabiiy pedagogik muhiti sifatida xizmat qiladi. Ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish faqat o‘quv dasturlariga yangi mavzularni kiritish bilan cheklanmaydi. Mazmunni modernizatsiya qilish, avvalo, “nimani o‘qitish?” savoli bilan birga “nima uchun o‘qitish?”, “qanday faoliyat orqali o‘rgatish?” va “o‘zlashtirilgan bilim qayerda qo‘llanadi?” kabi savollarga ham javob berishni talab qiladi. Zamonaviy oliy ta’lim mazmunida nazariy bilim va amaliy faoliyat o‘rtasidagi bog‘liqlik kuchayishi kerak. Talaba bilimni eslab qolishdan ko‘ra, uni kasbiy vaziyatda qo‘llashni o‘rganishi muhim.

Shu jihatdan fanlararo integratsiya ta’lim mazmunining amaliy yo‘naltirilganligini kuchaytiradi. Biror mavzu bir nechta fan nuqtayi nazaridan tahlil qilinganda talaba masalaga kengroq qaraydi va turli bilimlarni yagona muammo atrofida birlashtirishni o‘rganadi. Zamonaviy oliy ta’limda kompetensiyaviy yondashuv fanlararo integratsiya bilan bevosita bog‘liq. Chunki kompetensiya birgina bilim yoki ko‘nikmadan iborat emas. U bilim, amaliy tajriba, mustaqil qaror qabul qilish, muloqot, muammoli vaziyatni hal etish va o‘z faoliyatini baholash kabi bir nechta tarkibiy qismlarning birligidan tashkil topadi. Masalan, kasbiy-kommunikativ kompetensiyani shakllantirishda til fanining o‘zi yetarli bo‘lmasligi mumkin. Talaba o‘z kasbiy sohasi bo‘yicha bilimga, sohaga oid terminologiyaga, muloqot psixologiyasiga va pedagogik kommunikatsiya asoslariga ham ega bo‘lishi lozim.

Shuning uchun kompetensiyani shakllantirishning samarali mexanizmlaridan biri turli fanlarning mazmunini umumiy kasbiy vazifa asosida integratsiyalashdir. Fanlararo integratsiyaning samaradorligi ko‘p jihatdan ta’lim mazmunini qanday loyihalashga bog‘liq. Integrativ loyihalash jarayonida fanlar o‘rtasidagi umumiy

tushunchalar, mavzular, kompetensiyalar va amaliy vazifalar aniqlanishi zarur. Masalan, “kasbiy muloqot” umumiy mavzu sifatida til, pedagogika, psixologiya va mutaxassislik fanlari bilan bog‘lanishi mumkin. Talaba bir mavzuni turli fan nuqtayi nazaridan o‘rganadi va yakunda uni real kasbiy vaziyatda qo‘llaydi. Bunda integratsiya oddiy mavzularni bir darsga jamlash emas, balki umumiy natijaga yo‘naltirilgan mazmuniy birlikni yaratishdan iborat bo‘ladi. Integrativ ta’lim mazmunida muammoli vaziyatlar, kasbiy keyslar, loyihalar, tadqiqot topshiriqlari va amaliy vazifalarning o‘rni yuqori bo‘lishi kerak. Chunki bunday topshiriqlar talabaning turli fanlardan olgan bilimlarini bir vaqtning o‘zida qo‘llashini talab qiladi. Fanlararo integratsiyani amalga oshirishda o‘qituvchilar o‘rtasidagi hamkorlik alohida ahamiyatga ega. Agar har bir pedagog o‘z fanining mazmunini boshqa fanlardan ajratilgan holda tashkil etsa, integratsiya jarayoni kutilgan natijani bermaydi. Shuning uchun kafedralar va fan o‘qituvchilari o‘rtasida metodik hamkorlikni kuchaytirish zarur. O‘qituvchilar o‘z fanlaridagi o‘zaro bog‘liq mavzularni aniqlashi, umumiy topshiriqlar ishlab chiqishi va talabaning kompleks faoliyatini baholash mezonlarini kelishib olishi mumkin. Bunday hamkorlik ta’lim mazmunining takrorlanishini kamaytiradi, fanlar o‘rtasidagi uzviylikni kuchaytiradi va talabaning o‘quv yuklamasini oqilona tashkil etishga yordam beradi. Fanlararo integratsiya sharoitida talaba ta’lim jarayonining faol subyekti sifatida qaraladi. U turli fanlardan olingan bilimlarni mustaqil ravishda birlashtirishi, muammoli vaziyatni tahlil qilishi va amaliy yechim ishlab chiqishi kerak.

Masalan, talabalarga kasbiy vaziyatga oid muayyan muammo berilib, uni hal qilish uchun bir nechta fan bo‘yicha bilimlardan foydalanish talab etilishi mumkin. Bunday vazifa talabaning mustaqil fikrlashi, axborotni saralashi, tahlil qilishi va qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Shuningdek, loyiha asosida tashkil etilgan fanlararo topshiriqlar talabalarning ijodiy va tadqiqotchilik kompetensiyalarini ham rivojlantiradi.

Ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish jarayonida raqamli ta’lim resurslari ham muhim o‘rin tutadi. Elektron kutubxonalar, ta’lim platformalari, multimedia resurslari, virtual laboratoriyalar, raqamli test tizimlari va boshqa elektron vositalar turli fanlarning mazmunini yagona ta’lim muhitida birlashtirish imkonini beradi. Raqamli muhitda talaba turli fanlarga oid materiallarni bir vazifa doirasida izlash, taqqoslash va tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Masalan, kasbiy muammoni o‘rganishda ilmiy maqola, video material, elektron lug‘at, statistik ma’lumot va o‘quv resurslaridan kompleks foydalanish mumkin. Biroq raqamli texnologiyalardan foydalanishning o‘zi integratsiyani ta’minlamaydi. Raqamli resurslar aniq pedagogik maqsad asosida tanlanishi va talabaning mustaqil fikrlashi hamda amaliy faoliyatini qo‘llab-quvvatlashi kerak. Fanlararo integratsiya ta’lim natijalarini baholashga ham yangicha yondashuvni talab qiladi. Agar talabaning faqat bitta fan bo‘yicha nazariy bilimlari baholansa, integrativ faoliyatning natijasi to‘liq aks etmaydi. Shuning uchun baholashda bilimni qo‘llash, muammoni tahlil qilish, fanlararo aloqalarni ko‘ra olish, amaliy yechim ishlab chiqish, jamoada ishlash va o‘z faoliyatini asoslash kabi mezonlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Masalan, talaba kompleks loyiha bajarganda uning natijasi nafaqat mazmunning to‘g‘riligi, balki muammoni turli fanlar nuqtayi nazaridan yoritishi, dalillarni asoslay olishi va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishi asosida baholanishi mumkin. Bunday baholash tizimi talabaning integrativ fikrlashini rag‘batlantiradi.

Oliy ta’limda fanlararo integratsiya asosida ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish uchun, avvalo, integratsiyaning aniq maqsadi belgilanishi kerak. Ikkinchidan, o‘quv fanlari mazmuni o‘zaro muvofiqlashtirilishi va takrorlanishlar kamaytirilishi zarur. Uchinchidan, ta’lim jarayonida kasbiy vaziyatlarga yo‘naltirilgan integrativ topshiriqlar ulushi oshirilishi lozim. To‘rtinchidan, fan o‘qituvchilari o‘rtasida metodik hamkorlik yo‘lga qo‘yilishi kerak. Beshinchidan, talabaning mustaqil va ijodiy faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi ta’lim muhiti yaratilishi zarur. Oltinchidan, raqamli ta’lim resurslaridan pedagogik maqsadga muvofiq foydalanish yo‘lga qo‘yilishi lozim. Yettinchidan, integrativ ta’lim natijalarini baholashga mos mezon va vositalar ishlab chiqilishi talab etiladi.

Mazkur shartlarning o‘zaro uyg‘unligi ta’lim mazmunini modernizatsiya qilishning tizimli pedagogik asosini tashkil etadi. Fanlararo integratsiya asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida talabaning nafaqat bilim hajmi, balki bilimlardan foydalanish sifati ham o‘zgaradi. Talaba turli fanlarga oid ma’lumotlarni bir-biri bilan bog‘lash, murakkab vaziyatni yaxlit tahlil qilish, kasbiy muammoni turli nuqtayi nazardan ko‘rib chiqish va asoslangan qaror qabul qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Bundan tashqari, fanlararo integratsiya talabalarning tanqidiy va kreativ fikrlashini, kommunikativ faoliyatini, jamoada ishlash ko‘nikmalarini va mustaqil ta’lim kompetensiyalarini rivojlantiradi. Shu jihatdan integratsiyalashgan ta’lim mazmuni zamonaviy mehnat bozorining o‘zgaruvchan talablariga moslashuvchan mutaxassis tayyorlashga xizmat qiladi.

XULOSA

Oliy ta’limda ta’lim mazmunini modernizatsiya qilish bugungi kunda faqat yangi fanlar va mavzularni o‘quv dasturlariga kiritish bilan hal etilmaydi. Mazmunni modernizatsiya qilishning muhim yo‘nalishlaridan biri fanlararo integratsiyani tizimli ravishda tashkil etishdan iborat. Fanlararo integratsiya talabaning turli fanlardan olgan bilimlarini yagona kasbiy vazifa doirasida qo‘llashiga, nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lashiga va kompleks muammolarni hal qilishiga imkon beradi. Bunday yondashuv kompetensiyaviy ta’lim talablariga mos keladi va zamonaviy mutaxassisning kasbiy, kommunikativ, kreativ hamda tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish uchun qulay pedagogik sharoit yaratadi. Tadqiqot natijasida oliy ta’limda fanlararo integratsiya asosida ta’lim mazmunini modernizatsiya qilishning asosiy pedagogik shartlari sifatida integratsion maqsadlarni aniq belgilash, fanlar mazmunini muvofiqlashtirish, kasbiy-amaliy topshiriqlarni ko‘paytirish, o‘qituvchilar hamkorligini kuchaytirish, talabaning faol subyekt sifatidagi rolini oshirish, raqamli ta’lim resurslaridan maqsadli foydalanish va integrativ natijalarni baholashning zamonaviy mexanizmlarini ishlab chiqish muhimligi aniqlandi.

Shunday qilib, fanlararo integratsiya oliy ta’lim mazmunini modernizatsiya qilishning qo’shimcha vositasi emas, balki zamonaviy kompetent mutaxassis tayyorlashga xizmat qiluvchi strategik pedagogik mexanizm sifatida qaralishi lozim. Uning samarali amalga oshirilishi ta’lim mazmunining yaxlitligi, o’qitish metodlarining amaliy yo’naltirilganligi va talabaning mustaqil hamda ijodiy faoliyatini ta’minlash bilan chambarchas bog’liq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning II Xalqaro maqom san’ati anjumanining ochilish marosimidagi nutqi, 2024-yil 25-iyun
2. Fitrat, A. O‘zbek klassik musiqasi tarixi. - Toshkent: Fan, 1993.
3. Rajabiy, Yu. Shashmaqom. - Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, 1978.
4. Turdiyev, Sh. O‘zbek an’anaviy xonandaligida ustoz-shogird an’anasining badiiy-ijrochilik tamoyillari. -Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar jurnali, 2026, 8(5), 2252–2255.
5. Azizxonova, M., and E. Qobilova. "YoSHLARNI MUSIQIY MADANIYATI VA MA’NAVIYATNI SHAKLLANTIRISHDA MUSIQIY TARBIYANING AHAMIYATI." *Oriental Art and Culture* 3 (2022): 51-57.
6. Qobilova, E. "THE IMPORTANCE OF MUSIC TEACHING IN EDUCATION." *QO ‘QON UNIVERSITY NEWSLETTER* 12 (2024): 99-100.
7. Qobilova, E. "Musika o’qitish metodikasi va maktab repertuari." *Oquv qollanma, Fargona.*“Fargona” nashriyoti (2020).
8. Qobilova, E. (2023). Forming a sense of internationality in students through the traditional music of Azerbaijan. *International Bulletin of Applied Science and Technology*, 3, 127-132.
9. E’zozxon, Q., Teshaboyeva, Z., & Ergasheva, S. D. (2024). *HOZIRGI O ‘ZBEK HIKOYACHILIGINING YETAKCHI TAMOYILLARI*. University Research Base, 46-49.
10. Otto, M., & Thornton, J. (2024). *TA’LIMDA MUSIQA O ‘QITISHNING AHAMIYATI. QO ‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI*, 12, 99-100.
11. Qobilova, E., Xaydarova, I., & Gulnora, R. (2024). *O ‘ZBEK XALQ AN’ANALARI-TARBIYA OMILI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(26), 192-195.
12. Кобилова, Э. Б. "ФОРМИРОВАТЬ ДУХОВНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ ФОЛЬКЛОРА ЖАНРА." *Oriental Art and Culture* 3.1 (2022): 291-295.